

NORMĂ IDEALĂ – NORMĂ REALĂ ÎN SCRISUL LITERAR DE LA SFÂRȘITUL VEACULUI AL XVIII-LEA. INFINITIVUL LUNG

GHEORGHE CHIVU
Universitatea din București

1. La sfârșitul veacului al XVIII-lea, reprezentanți ai mișcării latiniste transilvănene aduceau pentru prima dată în scrisul românesc, prin *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, perspectiva normativă asupra limbii noastre de cultură.

În aceeași epocă, în Țara Românească, adopta o atitudine similară Ienăchiță Văcărescu, învățat atent la ideile promovate de mișcarea culturală de tip iluminist din sud-estul european.

Se întâmpla aceasta după ce, secole la rând, preferința pentru o anumită normă a scrisului literar fusese doar sugerată de forme diverse de hipercorectitudine¹ (grafică², fonetică³ sau morfologică⁴), de raportul dintre unele grafii alternante⁵ sau de o serie de forme contaminate⁶. Mai rar și doar după 1750, în scrieri de tip lingvistic destinate străinilor⁷ sau chiar alcătuite de unii dintre aceștia⁸, apar câteva notații, singulare în ansamblul scrisului nostru vechi, relevante pentru limba învățată cu ajutorul cărților, opusă de autorul primei gramatici românești scrise în limba latină⁹, dar și de acela al primului ghid de conversație italo-român¹⁰, uzului, adică limbii vorbite de oamenii simpli, neștiutori de carte sau având foarte puțină instrucție¹¹.

¹ Multe dintre aspectele fenomenului au fost analizate, inclusiv pentru limba română veche, în Gafton (2000).

² A se vedea, spre exemplu, utilizarea slovei **ѣ** în locul slovei **е** (în grafii de tipul **ѣpre**), ca urmare a conservării unei grafii de tip tradițional.

³ Vezi, între altele, *firovimii* „heruvimii”, în textul *Paliei* de la Orăștie, *ficlean* „hitlean”, în unele versiuni vechi ale *Tatălui nostru*, sau *pilug* „chilug”, în *Hronicul* lui Dimitrie Cantemir, urmare a încercării de evitare a unor rostiri regionale.

⁴ A se vedea forma verbală *simtul* „simt, sânt”, dintr-un vechi document nord-ardelenesc (Rosetti 1926: 52), al cărui copist știa că formele substantivale articulate hotărât terminate în *-u* nu corespundeau normei literare.

⁵ Se discută adesea despre alternanța dintre formele etimologice cu *ea* și cele mai noi cu *e* (*leage-lege*, *mearge-merge* ș.a.) în scrieri alcătuite în secolul al XVIII-lea.

⁶ Citez, dintr-o versiune veche a *Tatălui nostru* (Hieronymus Megiser, 1603), forma *cinere* „cine”, posibilă contaminare între *cine* și *care*.

⁷ A se vedea *Institutiones linguae Valachicae*, prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină pentru misionarii iezuiți ce activau, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, în Transilvania, și așa-numitul *Manuscris de la Göttingen*, primul ghid de conversație italo-român, destinat misionarilor italieni ce își desfășurau, în aceeași epocă, activitatea în Moldova.

⁸ În vreme ce gramatica intitulată *Institutiones* a fost alcătuită de un intelectual român din zona Oradiei, *Manuscrisul de la Göttingen* este datorat unui misionar italian care deprinsese limba română.

⁹ Vezi *Institutiones linguae Valachicae. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*, Ediție de Gheorghe Chivu. Traducerea textului latinesc de Lucia Wald, București, Editura Academiei Române, p. VI-VIII.

¹⁰ Vezi *Il Ms. romeno Asch di Göttingen*, ediție Giuseppe Piccillo, în „Travaux de linguistique et de litterature”, XXV, 1, Strasbourg, 1987, p. 7-148.

¹¹ În prefața primei gramatici a limbii române scrisă în limba latină, *Institutiones linguae Valachicae*, cunoșcătorii limbii latine erau îndemnați să își perfecționeze cunoștințele transmise prin text, prin deprinderea

Perspectiva normativă adusă de latiniștii transilvăneni era necesară în primul rând pentru susținerea scrierii etimologizante, instrument principal în demonstrarea descendenței limbii române din limba latină. Autorii lucrărilor lingvistice reprezentative ale mișcării numite Școala Ardeleană cereau însă deopotrivă selecția și implicit recomandarea pentru utilizare literară a lexicului moștenit și a tiparelor derivative vechi, bazate pe „cuvintele de rădăcină”, cum numea Paul Iorgovici, în *Observații de limba rumânească* tipărite în 1799, componentele fondului lexical original. Folosirea unor anumite structuri și forme gramaticale vechi, la fel ca revitalizarea unor lexeme sau a unor fonetisme de tip arhaic, era de asemenea, în jurul anului 1800, un deziderat al normatorilor limbii noastre de cultură. Faptele de limbă moștenite din latină, „clasice”, în formularea dată nu peste multă vreme de Ion Heliade Rădulescu, vor fi luate în considerare, în descendența mișcării latiniste, și de creatorii normelor limbii române literare moderne.

Între aceste forme și structuri care, în concepția autorilor transilvăneni de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, puneau în evidență originea latină a limbii române, infinitivul lung ocupa, după cum vom încerca să argumentăm, un loc aparte.

2. Normă a limbii române literare vechi în primul secol de atestare a acesteia prin texte de mare întindere, infinitivul lung a fost marginalizat treptat în scrisul românesc în cursul veacului al XVII-lea, odată cu substantivizarea formelor de tipul *cântare*, *beare*, *scriere*, *fire*, *simțire*¹, atestările sale reducându-și treptat numărul și, desigur, circulația. După 1600 sunt astfel înregistrate tot mai puține infinitive lungi, acestea fiind însoțite adesea de prepoziția *de*, semn gramatical preliminar al substantivării. Studiile de specialitate înregistrează astfel relativ puține exemple ale acestei forme verbale în copia *Letopiseșului* lui Grigore Ureche (*de a baterea* p. 128, *a crederea* p. 106), în *Divanul* (*de a hulirea* f. 11^v, *de a uciderea* f. 12^f) și în *Hronicul* lui Dimitrie Cantemir (*de a întrarea* p. 286), în *Îndreptarea legii* (*de a creaderea* p. 373), în *Noul Testament* de la Bălgrad (*de auzirea* f. 14^v), în *Biblia de la București* (*a baterea* p. 849, *a grăirea* p. 836, *a învățarea* p. 835, *a starea* p. 139) sau în câteva documente redactate după 1650 în Moldova și în Muntenia (*a darea*, *a luarea*, *a mergerea*, *a scutirea*)².

Infinitivul lung reapare însă cu frecvență ridicată în scrieri literare transilvănene alcătuite la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea. Selectăm pentru ilustrare câteva citate consemnate în textele lui Ion Budai-Deleanu și Petru Maior, autori cunoscuți pentru implicarea în procesul de constituire a normelor limbii române literare moderne.

Ion Budai-Deleanu folosea forma în *Țiganiada*: *ar hi ... dă a trăirea* (p. 26), *chip de-a vorbire* (p. 26), infinitivul lung (înregistrat și în *să ... înceapă a grăire, fără de a știre, numai a trândăvire-i place*) alternând uneori în același context restrâns cu infinitivul scurt: *a vorbi și sfățuire poate*³. Sunt consemnate de asemenea exemple numeroase în primele scrieri

---

„uzului” limbii noastre „în mijlocul vorbitorilor” nativi (p. VII). Iar autorul primului ghid de conversație italo-român, scris în Moldova în perioada în care era alcătuit în zona Oradiei *Institutiones linguae Valachicae*, interesat de o utilizare adecvată a variantelor socio-culturale ale limbii române, consemnează nu doar alternanța dintre formele cu [f] și cele cu [ș], ci și diferența existentă între uzul „elegant” (adică literar) și vorbirea „țărănilor” (adică rostirea dialectală). În acest manuscris apar astfel, alături de contexte de tipul „essere a fi opure a sci” (f. 2^v), „a fi bolnav overo a sci bolnav” (f. 3^f), comentarii explicite precum: „Nota che in luogo del sci si dice più elegante fi” (f. 2^f), „Si osservi che presso li rustici, in luogo del fi si dice sci” (f. 3^f), „li rustici si servono p[er] la più del sci” (f. 7^f).

¹ Gheție (1997: 342); Frâncu (2009: 320-321).

² Vezi și Giosu (1973: 129); Frâncu (2009: 320-321).

³ Vezi Rosetti, Cazacu, Onu (1971: 491).

lingvistice datorate marelui învățat iluminist¹: *au hotărât a întruducere* (p. 576), *anevoie este a dare* (p. 577), *se poate adaugere* (p. 579), *nu se poate scriere* (p. 598), *nu putem știre* (p. 600), *v-au plăcut a aruncare* (p. 609), *nu-s în stare de a o apărare* (p. 610), *vrând a scriere cu slove lătenești și vrând a scriere bine ..., nu se poate părăsire această regulă* (p. 588), *aceasta mai cu multe a se dezvoltare ar fire a întunecare lucrul* (p. 589). (Succesiunea a trei infinitive lungi nu era, desigur, un fapt de limbă obișnuit.)

Iar Petru Maior utilizează infinitivul lung în scrieri istorice: *fură înstreinași românii de a purtare dregătorii publice*² și în *Dialog pentru începutul limbei române: a citire nu știa* (p. 306), *nu ajung a știre* (p. 306), *regulele de a vorbire* (p. 307), *s-au dus ... a lăcuire* (p. 309), deci în stilul „înalt” al limbii noastre de cultură.

După ce fusese ignorat de autorii gramaticilor românești manuscrise de la mijlocul veacului al XVIII-lea (scrieri lingvistice originale destinate descrierii structurii limbii noastre de cultură, iar nu traduceri sau adaptări ale unor lucrări gramaticale străine), autori care notau în texte exclusiv forme de infinitiv scurt³, infinitivul lung este consemnat constant în primele noastre gramatici tipărite. Samuil Micu și Gheorghe Șincai, atenți, ca și Ion Budai-Deleanu sau Petru Maior, la rolul modelului latinesc, recomandau infinitivul lung în partea descriptivă din *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, în ambele ediții ale cărții (*a avere* p. 37 / 52, *a batere* p. 47 / 62, *a dormire* p. 51 / 65, *a fire* p. 36, 37 / 51, *a lăudare* p. 40 / 56, *a tăcere* p. 44 / 59), creând chiar, pentru a urma același model latinesc, forme artificiale pentru supin (în care forma lungă a infinitivului era precedată de prepoziția *de*: *de batere* (p. 47 / 63), *de dormire* (p. 51 / 65), *de a fire* (p. 37 / 51), *de lăudare* (p. 41 / 57), *de tăcere* (p. 45 / 59).

Iar Ienăchiță Văcărescu utiliza frecvent forme terminate în *re* în primul rând în listele ilustrative pentru flexiunea verbală, dar și (chiar dacă rar) în comentariul propriu: *a avere(a)* (p. 65, 67), *a cântare* (p. 64), *a fire(a)* (p. 68, 80), *a iubire* (p. 63, 75), *a lucrare* (p. 82), *a mâncare* (p. 70), *a scriere* (p. 13); *a firea iubită* (p. 63), *nu pociu facere* (p. 63), *pohtescu a viețuirea* (p. 113), notând apoi în paginile *Observațiilor ... asupra regulilor și orânduielelor gramaticii rumânești*: „Sânt însă cu adevăratu mode imfinitive cu articol *a*, măcar că aceasta o obicinuiescu și alte limbi a o face, și italienească, franțozească, latinească, și încă și muma tuturor, cea grecească” (p. 85).

Prezența și mai ales recomandarea utilizării infinitivului lung în texte românești alcătuite după 1750 dincolo de munți se explică, desigur, după cum indică cele două ediții ale *Elementa*, prin influența exercitată de modelul latinesc⁴, în vreme ce în Muntenia, în gramatica lui Ienăchiță Văcărescu, trebuie avută în vedere o influență romanică modernă (*Observațiile* prelucrând, se știe⁵, un model italianesc).

Era, fapt remarcat deja, o încercare de rehabilitare a unei forme verbale arhaice aflată în regres și de creare pe baza ei a unei norme literare ideale, diferită de norma uzuală a textelor epocii și, desigur, de limba vorbită. Consemnează explicit acest lucru atât autorii cunoscutelor

¹ Atestările infinitivului lung sunt foarte numeroase în *Excerptum* din *Grammatices lingvae Romaenicae*, cel mai vechi text lingvistic scris în limba română de către Ion Budai-Deleanu.

² Vezi Nedelcu (2013: 24).

³ A se vedea în acest sens, în primul rând Dimitrie Eustatievici Brașoveanu, *Gramatica românească, 1757, Prima gramatică a limbii române*, ediție N.A. Ursu, București, 1969 și *Institutiones linguae Valachicae*, ed. cit.

⁴ Vezi și Frâncu (2009: 320); Frâncu (2010: 153, 156). Pentru Transilvania, Frâncu (2009: 320) invocă și posibila influență a modelului cultural german.

⁵ Specialiștii raportează cartea publicată de Ianache Văcărescu în 1787 la *Lezioni di lingua toscana* de Girolamo Gigli, lucrare apărută la începutul veacului al XVIII-lea (vezi Camariano 1936).

Elementa, cât și Ion Budai-Deleanu. Samuil Micu și Gheorghe Șincai notau astfel în ambele ediții ale gramaticii lor: „Poporul în convorbiri obișnuiește să omită ultima silabă *re* a infinitivului prezent și, în loc de *a lăudare, a tăcere, a dormire* etc., spune *a lăuda, a tăcea* etc.” (p. 40 / 56). Iar Ion Budai-Deleanu face aceeași constatare în *Introducerea istoricească la Lexiconul românesc-nemțesc*: „Românii, la infinitivuri, slova cea de pre urmă lătenească *re*, în vorba de toate zilele, o lasă cu totul afară, adică nu o grăiesc.” (p. 714)

3. Trei texte, alcătuite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, respectiv la începutul veacului al XIX-lea în Transilvania, oferă detalii suplimentare, utile deopotrivă pentru stabilirea circulației infinitivului lung în epocă și a statutului său în cadrul limbii noastre de cultură.

Ne referim întâi, în ordine cronologică, la *Cântece câmpenești cu glasuri rumânești*, scrise de un autor originar din zona de nord-vest al Transilvaniei¹ și tipărite foarte probabil la Cluj, în 1768². În cadrul acestei prime culegeri românești de poezii de dragoste sau mai corect spus de „cântece de lume”, publicată cu alfabet latin și ortografie maghiară, infinitivul lung este folosit nu doar în forma de bază: *nu-s la horbe ghi-a cântare* (2^v), ci și în cadrul paradigmei de viitor indicativ, construită cu auxiliarul fără *v-*, ca în unele texte neliterare ale vremii (citez exemplele, prezente toate în rimă, în ordinea apariției lor în text): *n-oi iubire* (f. 6^v), *n-oi perire* (f. 6^v), *oi trăire* (f. 6^v)³; *m-oi ferire* (f. 10^f), *oi ibghire* (f. 10^f), *oi ominire* (f. 10^f), *oi trăire* (f. 10^f)⁴; *oi înmutare* (f. 11^f), *oi uitare* (f. 11^f), *or alergare* (f. 11^f), *or înutare* (f. 11^f)⁵, sau în cadrul optativului prezent cu auxiliarul plasat în topică normală: *aș trăire* (f. 7^f), *m-aș ferire* (f. 7^f), *m-aș ibghire* (f. 7^f), *n-aș nebulire* (f. 7^f); *aș murire* (f. 8^f), *m-aș mântuire* (f. 8^f), *aș prăpăghire* (f. 8^f), *n-aș trăire* (f. 8^f)⁶.

Cercetând apoi *Elementa linguae Daco-Romanæ sive Valachicæ*, nu doar în componenta sa descriptivă, adesea studiată și comentată de specialiști, ci și în anexele textului, mai puțin avute în vedere, constatăm că autorii primei lucrări normative programatice a Școlii Ardelene, Samuil Micu și Gheorghe Șincai, originari din zona de sud a Transilvaniei, utilizau infinitivul lung în mod similar creatorului amintitelor *Cântece câmpenești*. În cadrul *Formelor de vorbit despre lucrurile cele ce mai adeseori vin în cuvântare*, deci în dialoguri ce trebuiau să ilustreze limba vorbită, infinitivul lung apare nu doar sub forma sa de bază, ci și, deosebit de frecvent, în structura formelor de viitor, respectiv în aceea a formelor de optativ. Iată câteva exemple pentru paradigma viitorului, extrase din ediția publicată în 1780⁷: *voi căpătare oameni să port* (p. 107), *așa voi facere* (p. 110), *îi pornire cătră Argiș* (p. 107), *mai înainte de ce om pornire* (p. 109), *astăzi n-om puteare sosire*

¹ Gheție (1994: 87, 91-93).

² Textul a fost imprimat încă de două ori înainte de anul 1800, tipografii operând mici modificări de grafie, de tehnoredactare și de ornamentație. Iar în acest ultim an s-a tipărit, probabil la Buda, o versiune a textului cu litere chirilice, mult modificată, formal și lingvistic, față de tipăritura din 1768.

³ Cele trei forme se află în succesiune în versurile: *Ghi-oi căta ghi-a mai trăire, / Ghi-oi fi jiu și n-oi perire, / Ghe mni-a fi ghe ie ghe știre, / Alta-n lume n-oi iubire.*

⁴ Formele apar în succesiune în strofa: *Ibghitu-li-am și li-oi ibghire, / Mni-o plăcut și li-oi ominire. / În lume cât oi trăire / Ghe ele nu m-oi ferire.*

⁵ Formele apar în succesiune în strofa: *Peștii când or alergare, / Ptietri când or înutare, / Traiu când mni-oi înmutare, / Eu atunce ti-oi uitare.*

⁶ Formele apar în succesiune în strofa: *Am zile că aș murire, / Cu ie mai mult n-aș trăire, / Bucuros l-aș prăpăghire, / Ghe m-aș pute mântuire.*

⁷ În dialogurile din ediția publicată în 1805, forma lungă a infinitivului lasă locul în mod constant formei scurte.

acolo (p. 105), *veți găsi aici frumoase case* (p. 105), *îți vreau să mergi* (p. 107), *să ne punem la masă, că se vor răci bucatele* (p. 101), respectiv pentru aceea a optativului: *când l-aș putea găsi acasă?* (p. 110), *doar ai avea ceva a-mi porunci* (p. 109), *mai bine ai face* (p. 110), *Șerbul prealuminatului domn N. ar vrea să-ți vorbească* (p. 109), *Nu s-ar putea găsi un căruș?* (p. 107).

Formele de viitor și cele de optativ create cu infinitivul lung, eliminate din ediția *Elementelor* publicată în 1805, reapar în număr surprinzător de mare în fragmentul intitulat *Excerptum* tradus de Ion Budai-Deleanu din *Fundamenta grammatices lingvae Romaenicae*. Destinat unui utilizator învățat al limbii române (capitolul al doilea din *Gramatices lingvae Romaenicae* a fost transpus în limba română, probabil în 1815, pentru a-i fi trimis lui Petru Maior), manuscrisul abundă în exemple subsumabile întru totul „formelor de vorbit” din prima ediție a gramaticii lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai. Infinitivul lung apare astfel atât în cadrul paradigmei de viitor: *va fire să cază* (p. 578), *se va încredințare* (p. 584), *vom grăire* (p. 605), *vom scriere* (p. 585), *vom socotire* (p. 586), *vor fire depărtate* (p. 576), *vor fire grele* (p. 586), cât și în cadrul aceleia de optativ-condițional: *aș poftire* (p. 605), *aș trebuie să pun* (p. 598), *nu m-aș grijire* (p. 591), *ar face împreună* (p. 599), *ar fire luat sama* (p. 581), *ar fire precept* (p. 581), *ar gândire oarecine* (p. 586), *ar trebuie să se scrie* (p. 585), *ar voire să scrie* (p. 576), *ar dorire să aibă* (p. 576), *ar trebuie să se așeze* (p. 585), *s-ar putere lăsare* (p. 590), *s-ar întunecare etimologia* (p. 598), *nu s-ar întrepunere* (p. 585), *nu ar fire trebuință* (p. 605), *nu s-ar știre* (p. 591), *dacă l-am scriere* (p. 598).

4. Corelată cu prezența infinitivului lung în texte transilvănene din epocă, apariția acestor foarte puțin cunoscute forme verbale (de viitor și optativ condițional) în două scrieri lingvistice datorate lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Ion Budai-Deleanu ar putea fi considerată rezultatul unor creații analogice de tip savant. Consemnarea aceluiași construcții în paginile *Cântecelor câmpenești* (în limba cărora este exclusă influența concepției despre norma literară a reprezentanților Școlii Ardelene) și considerarea lor drept „forme de vorbit” în ediția din 1780 a *Elementa* ne determină să credem că ne aflăm nu în fața unei creații culte, ci a unei caracteristici a vorbirii românilor de dincolo de munți.

Formele de viitor și cele de optativ în care infinitivul verbului de conjugat are formă lungă erau, foarte probabil, fapte de limbă conservatoare utilizate de locuitorii unor zone din Transilvania (între acestea și zona de proveniență a autorului *Cântecelor câmpenești*), actualizate pentru a corespunde, în cele două texte gramaticale amintite (dialogurile din prima ediție a *Elementa* și *Excerptum*), normei promovate de învățații Școlii Ardelene.

Susțin această interpretare câteva exemple, extrase din texte literare vechi sau înregistrate de dialectologi.

Primul exemplu de acest tip: *ne vom îngrupare*, considerat singular în scrierile păstrate din secolul al XVI-lea, a fost semnalat în *Cartea de cântece* (f. 1¹) tipărită la Cluj, cândva între 1571 și 1575¹.

În localități din Bihor și Țara Oașului, deci în zona de imprimare a amintitei *Cărți de cântece*, respectiv a *Cântecelor câmpenești*, dialectologii au înregistrat, în secolul al XX-lea, forme verbale analitice de viitor cu exact aceeași structură: *m-oi cântare*, *m-oi spălare*, *n-oi*

---

¹ Ovid Densusianu considera că această „formă neapocopată a infinitivului a fost, probabil, introdusă din greșeală” (Densusianu 1938: 225), dar Ion Gheție, editând *Fragmentul Todorescu*, nu emendează înregistrarea (Gheție 1882: 312).

scăpare, ce coexistau cu forme de infinitiv lung: *a început de-a sughițare, nu-i bine de-a vedea atâtea, are el de-a cântare, am de-a beare niște leacuri*¹.

Aceste puțin cunoscute forme verbale, ignorate de istoricii limbii române, vor fi avut curs și în alte arii nordice ale dacoromânei, de vreme ce o formă de optativ creată cu infinitivul lung (*ară puteare*) este consemnată în *Codicele Voronețean* (f. 9^v), manuscris copiat în nordul Moldovei – Bucovina în intervalul 1563–1583².

Iar la sfârșitul secolului al XIX-lea, câteva exemple de același tip apar în textele a doi mari autori, Mihai Eminescu și Ion Creangă, ambii provenind din jumătatea de nord a Moldovei. Marele poet folosea în *O călărire în zori* un optativ construit cu infinitivul lung ce a putut părea formă analogică creată cu scop prozodic³: *Aș fi frunză, aș fi floare, / Aș zburare* (a se vedea, în *La mormântul lui Aron Pumnul*, un substantiv provenit din infinitivul lung anterior citat: *Căci umbra ta măreață, / În falnica-i zburare*). Iar Ion Creangă utiliza, în *Harap Alb* și în *Ivan Turbincă*, un viitor construit de asemenea cu infinitivul lung: *de-a puterea hi, am căzut la casă împărătească* (p. 124), *de-a puterea fi, acum ești de casa noastră* (p. 153)⁴, infinitiv lung prezent de mai multe ori în scrierile sale⁵. Iar alte atestări ale construcției *de-a puterea fi*, construcție considerată fie expresie, fie locuțiune adverbială⁶, în texte semnate de Nicu Gane, Calistrat Hogaș sau I.G. Sbiera, trimit, potrivit autorilor Dicționarului Academiei⁷, tot spre nordul Moldovei și Bucovina.

5. În scrisul transilvănean de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, infinitivul lung, corespunzând în forma sa de bază unui modelul latinesc, reprezenta deci norma ideală, fiind promovat în limba literară de către reprezentanții Școlii Ardelene. Același infinitiv lung, alternând constant cu infinitivul scurt și fiind prezent deopotrivă în paradigma viitorului și în aceea a condiționalului optativ, ilustra, potrivit constatărilor privind vorbirea curentă în unele zone din Transilvania, uzul, adică norma reală, în care erau conservate astfel forme arhaice specifice, în epocă, unor variante nordice ale dacoromânei. Avem, desigur, în vedere, când formulăm această constatare, viitorul și optativul cu auxiliarul antepus, nu acela cu topică inversată, răspândit, se pare, nu doar în limba vorbită și nici numai în perioada mai veche, în tot spațiul dacoromânesc.

IZVOARE

Ion Budai-Deleanu, *Opere. Țiganiada, Trei viteji, Scrieri lingvistice, Scrieri istorice, Traduceri*, Ediție și note de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel. Studiu introductiv de acad. Eugen Simion, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2011.

¹ Mării (2004: 26-27). În formele de optativ create cu infinitivul lung ce au fost consemnate auxiliarul este totdeauna postpus.

² Atestarea, cuprinsă în indicele ediției întocmite de Mariana Costinescu (*Codicele Voronețean*, București, Editura Minerva, 1981, p. 463), nu a fost discutată în studiul consacrat limbii textului.

³ Cf. Arvinte (2008a: 63), care consideră că forma reprezintă un arhaism preluat de poet din textele vechi.

⁴ Vezi și Elisabeta Brâncuș, *Glosar*, în Ion Creangă, *Opere*, ediție critică de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, revăzută și adăugită de Grigore Brâncuș, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 2014, p. 890.

⁵ Vezi Al. Philippide, *Gramatica elementară a limbii române*, București, Librăria Cartea noastră, 1897, p. 302-308; Arvinte (2008b: 126).

⁶ A se vedea *Dicționarul limbii române (DLR)*, litera P, partea a 5-a, *presin-puzzolană*, Editura Academiei, București, 1984 (s.v. *putere*).

⁷ *Ibidem*.

- Cântece câmpenești cu glasuri rumânești*, Cluj, 1768; ediții Onisifor Ghibu, în *Contribuții la istoria poeziei noastre populare și culte. Anexe*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Literare, seria III, tom VII, 1934–1936, p. 18-27; Gheorghe Perian, în *Antologia poeziei naive rumânești din secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006, p. 23-50; Mircea Popa, Cluj-Napoca, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2008.
- Codicele Voronețean*. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981.
- Ion Creangă, *Opere*, ediție critică de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, revăzută și adăugită de Grigore Brâncuș, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 2014.
- Dicționarul limbii române (DLR)*, litera P, partea a 5-a, *presin-puzzolană*, Editura Academiei, București, 1984
- Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica rumânească, 1757, Prima gramatică a limbii române*, ediție N. A. Ursu, București, Editura Științifică, 1969.
- Fragmentul Todorescu*, în *Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Române, 1982, p. 259-364.
- Il Ms. romeno Asch di Göttingen*, ediție Giuseppe Piccillo, în *Travaux de linguistique et de litterature*, XXV, 1, Strasbourg, 1987, p. 7-148.
- Institutiones Linguae Valachicae, Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*, ediție Gheorghe Chivu, traducerea textului latinesc Lucia Wald, București, Editura Academiei Române, 2001.
- Petru Maior, *Dialog pentru începutul limbei română întră nepot și unchi*, în *Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc*, Buda, 1825, p. 54-102.
- Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa Linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, ediție Mircea Zdrengea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.
- Ianache Văcărescu, *Observații sau băgări-dă-seamă asupra regulilor sau orânduielelor gramaticii rumânești*, în *Poezii Văcărești, Opere*, ediție Cornel Cîrstoiu, București, Editura Minerva, 1982, p. 85-180.

BIBLIOGRAFIE

- Arvinte, Vasile 2008a, *Normele limbii literare în opera lui Mihai Eminescu*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Arvinte, Vasile 2008b, *Normele limbii literare în opera lui Ion Creangă*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Camariano, Nestor 1936, „Modelele gramaticii lui Văcărescu”, *Studii italiene*, III, p. 185-191.
- Densusianu, Ovide 1938, *Histoire de la langue roumaine*, Paris, Librairie Ernest Leroux.
- Frâncu, Constantin 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Frâncu, Constantin 2010, *Conjunctivul românesc și raporturile lui cu alte moduri*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Iași, Casa Editorială Demiurg Plus.
- Gafton Alexandru 2000, *Hipercorectitudinea*, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza.
- Gheție, Ion 1975, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei Române.
- Gheție Ion 1982, *Fragmentul Todorescu*, ediție de ~, în *Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Române, p. 259-364.
- Gheție, Ion 1994, *Introducere în dialectologia istorică românească*, București, Editura Academiei Române.
- Gheție, Ion 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București, Editura Academiei Române.
- Giosu, Ștefan 1973, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, București, Editura Științifică.

- Mării, Ion 2004, „Infinitivul lung cu valoare verbală. Note”, în *Contribuții la lingvistica limbii române*, [Cluj-Napoca], Editura Clusium, p. 26-28.
- Nedelcu, Isabela Mihaela 2013, *Particularități sintactice ale limbii române în context romanic. Infinitivul*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
- Philippide, Al. 1897, *Gramatica elementară a limbii române*, București, Librăria Cartea noastră.
- Rosetti, Al. 1926, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, București, Socec & Co.
- Rosetti Alexandru, B. Cazacu, Liviu Onu, 1971, *Istoria limbii române literare, I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Minerva.

IDEAL NORM – COMMON NORM IN LITERARY WRITINGS AT THE END OF 18TH CENTURY.
LONG INFINITIVE

(Abstract)

In Transylvanian writings from the last half of the 18th century, the use of the long infinitive represented the ideal norm, promoted in literary writings, after the Latin norm, by the Transylvanian School members. The long infinitive, present in Northern variants of Daco-Romanian language in the structure of future tense and conditional mood, represented the standard of the spoken language, the common norm, often characterized by the preservation of archaic forms.